

Radikalni Balkan

Škrobonja, Jakov

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:686662>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Jakov Škrobonja

RADIKALNI BALKAN

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Jakov Škrobonja

Matični broj: 0009083577

Radikalni Balkan

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij kulturologije

Mentor: dr. sc. Sarah Czerny

Rijeka, 10.09.2022.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj završni rad pod naslovom „*Radikalni Balkan*“ isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

U Rijeci, _____

Studentica:

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Radikalni Balkan.....	2
2.1. Selefije i vehabije	2
3. Selefijaska zajednica u Bosni	3
3.1. Jusuf Barčić u Sarajevu	4
3.2. Kućni red	5
3.3. Odlasci u Srijju	5
3.4. Držvana intervencija.....	6
4. Proces radikalizacije	7
4.1. Polarizacija u društvu	7
4.2. Analiza čimbenika društvene polarizacije.....	8
4.3. Pokretači ljudskog ponašanja	9
5. Formiranje radikalnih skupina	9
5.1. Odcjepljenje.....	10
5.2 Radikalizacija na internetu	10
5.2.1 Motivi radikalne propagande.....	11
5.3. Digitalni džihad	12
5.3.1. Ideja Islamske Države	13
5.4. Identifikacija društvenih problema u procesimu radikalizacije	13
6. Zaključak.....	14
7. Literatura	16
8. Popis izvora.....	17
9. Sažetak i ključne riječi	19

1. Uvod

Gradanski rat u Siriji oružani je sukob između Sirijske Arapske Republike i džihadističkih pobunjenika koji traje od 15. ožujka 2011. godine. Rat u Siriji je izbio nakon serije prosvjeda nadahnutim arapskim proljećem. Na Sirijskoj bojišnici pojavilo se više radikalnih džihadističkih snaga poput Islamske Države čije su redove ispunjavali osobe s cijelog Balkana. . S područja Balkana više stotina ljudi je krenulo na sirijsko ratište pridružujući se radikalnim terorističkim skupinama. Rastuće širenje terorizma i vjerskog ekstremizma vidljivo je u svjetskim vijestima na dnevnoj bazi, a izazovi koje donose sa sobom brojni su i složeni.

Cilj ovog rada je predstaviti i objasniti događaje i procese radikalizacije na Balkanu. Primjeri radikalizacije na kojima se rad temelju dogodili su se u Bosni i Hercegovini te su kulminirali fenomenom odlazaka brojnih ljudi na Sirijsko ratište. Prije svega, u radu ćemo definirati selefijsku zajednicu, njene nazive i njenu povijest zbog toga što je upravo selefijska zajednica usko vezana uz neke od izdvojenih događaja radikalnog djelovanja koje ćemo analizirati. Cilj ovih opisa je predstaviti kronološku crtu shvaćanja pojave rasta i razvoja radikalnih ideologija na prostoru Bosne i Hercegovine. Opisani događaji će nam služiti kao oblik narativa na temelju kojeg ćemo zatim analizirati i razložiti slojeviti proces radikalizacije. Proces radikalizacije ćemo analizirati tako da definiramo njegove fundamentalne komponente. Ovdje će nam biti ključan biti proces grupne polarizacije koji ćemo objasniti analizom eksperimenata ljudskog ponašanja. Rezultat toga će biti psiho-socijalna baza kojom ćemo objasniti manifestaciju radikalnih skupina u stvarnom svijetu. Posljedično tome, proces radikalizacije ćemo morati produbiti analizom oblika internetske radikalizacije s ciljem da pokušamo definirati ideološke aspekte s kojima se susrećemo u obradi teme. Ovaj rad bi stoga trebao nuditi shvaćanje i objašnjavanje ključnih komponenti procesa radikalizacije te stoga i bazu za prepoznavanje realnih društvenih problema te nužnost njihovog rješavanja.

2. Radikalni Balkan

Kako bi preciznije shvatili proces radikalizacije analizirat ćemo ga u odnosu na skup događaja u razvoju selefijske zajednice u Bosni i Hercegovini. Kada govorimo o radikalizaciji bosanskih selefija, referiramo se na razdoblje od 2009. do 2015. godine. Tijekom tog perioda skupina polarizirajućih propovjednika islama, odbačenih od strane islamske zajednice, izgradilo je paralelnu selefijsku mrežu odnosno zajednicu. Ona je bila povezana sa selefijskom doktrinom učenja, odnosno s pokretom koji je bio percipiran, te koji je kasnije i postao, radikalnim. Razdoblje izravnog selefijskog osporavanja bosanskohercegovačkog vjerskog i političkog poretka trajalo je od 2006. do otprilike 2016. godine. (Hesová, 2021: 602) Većina radikalnih incidenata, koji se često povezuju s entitetom Islamske Države, spada u te godine. Za našu analizu ključni rezultat radikalizacije spomenutog perioda je fenomen odlaska ljudi na Sirijsko ratište.

2.1. Selefije i vehabije

Prije svega, potrebno je definirati nazive kojima se kategoriziraju skupine koje ćemo analizirati. Selefizam je doktrina u islamskom učenju koja se odnosi na učenje tzv. „*izvornog*“ islama. Riječ selef (Babić, 2017: 1) se u islamu koristi za prve i ujedno najbolje generacije islama koje vjernicima služe kao najbolji uzori i inspiracija u svakodnevnom životu. (Meijer, 2014: 16) Kako je zapisano u Kur'anu: *“Allah je zadovoljan prvim muslimanima, muadžirima i ensarijama, i svim onima koji ih slijede dobra djela čineći.”* (et Tevba, 100) Stoga, pojam selefija možemo shvatiti kao ideju da onaj koji bude slijedio ponašanje prvih generacija islama, taj je selefija. Vehabizam je pokret u islamu koji se utemeljio krajem 17. i početkom 18. stoljeća djelovanjem, reformističkog, islamskog teologa Muhammad Ibn Abd al-Wahhaba (Babić, 2017: 1), kao posljedica muslimanske udaljenosti od islamskih izvora Kur'ana i Sunneta te njihovog „*pogrešnog*“ interpretiranja. (Meijer, 2014: 16) Učenja al-Wahhaba su se nadovezala na selefijsku doktrinu te su usko povezana s vladajućom strukturom Saudijske Arabije pa tako i strukturom tamošnje islamske zajednice. (Meijer, 2014: 49) Iako, shvaćanje doktrine vehabizma isto odgovara povratku na izvorne oblike tumačenja islama kao i kod selefizma, one nisu identične, iako se često koriste za označavanje istog. Pojam selefija ne sadrži konotaciju koja nužno uključuje reformistička učenja al-Wahhaba. (Meijer, 2014: 16) Ipak razlika između ovih

pojmovna je suptilna od definicija do uporabe, autor Marko Babić u članku pod nazivom „*Salafizam in Bosnia and Herzegovina*“ tvrdi da je vehabizam drugi naziv za selefizam te da je to zapravo isti pokret unutar islama. (Babić, 2017: 1) Ono što možemo zaključiti na temelju toga je da su odrednice ovih naziva skliske, te da nazivi selefija i vehabija imaju određena konotacijska značenja u odnosu na kontekst u kojem se koriste. Nadovezujući se na to, Profesor Islamskih studija u Sarajevu, Ahmet Alibašić, kazao je da je nazivati, te stoga i smatrati, vehabije i/ili selefije muslimanskim ekstremistima redukcionističko. (Hesová, 2021: 598)

3. Selefijaska zajednica u Bosni

U Bosni su se tijekom godina javljali mnogi nazivi za skupine ortodoksnih islamista koji uključuju: „*mudžahedine*“, „*vehabije*“, „*selefije*“ i „*daije*“. Ovi nazivi te ortodoksna tumačenja islama koja se povezuju sa skupinama, javila su se na Balkanu početkom 1990-ih godina, dolaskom arapskih mudžahedina na bosansko ratište. (Prislan et al., 2018: 260) Deseci vehabijskih prozelitizera ostali su na području BiH nakon rata, te su „*kontaminirali*“¹ bosanske muslimane sve dok financijska sredstva, Saudijske Arabije, nisu povučena nakon 2001. (Hesová, 2021: 596) Mudžahedini su nametnuli novi vjerski red: pet dnevnih namaza, zabranu alkohola i pušenja, te neprijateljstvo prema sufijским običajima. Dodatno, nužno je spomenuti važni čimbenik koji je doprinio širenju radikalnih ideja na cijelom Balkanu nakon ratova, a to je bila kolektivna ratna trauma, te strašna ekonomska situacija u zemljama regije. Taj ekonomski šok posebno je utjecao na mlade. (Ruge, 2017: 1)

Početkom 2000-ih godina, pojavile su se nove selefijaska zajednice. Ova nova generacija neo-selefijaskih militantata je, za razliku od dotadašnjih „*vehabijskih*“ zajednica, imala drugačiju organizacijsku i vodstvenu strukturu. (Babić, 2017: 3) Zora Hesová tvrdi kako je nakon 2000-ih godina u BiH naziv „*vehabije*“ počeo sa sobom nositi negativne konotacije koje ga povezuju s radikalnim pa čak i terorističkim djelovanjem. Taj fenomen je pogotovo bio jasan nakon terorističkih napada, u SAD-u, 11. Rujna. 2001. (Hesová, 2021: 600) Naime, novo selefijasko vodstvo predvodila su dva istaknuta učitelja islama. Jusuf Barčić, koji je diplomirao na sveučilištu u Medini i Nusret Imamović koji je diplomirao u Ujedinjenim Arapskim Emiratima.

¹ Riječ korištena u izvornom materijalu

(Hesová prema Hečimović, 2021: 601) Obojica su bili karizmatične ličnosti čije je djelovanje svojevremeno pokrenulo otvorenu pobunu protiv islamskog poretka u Bosni. Meta njihove selefijske kritike bila je bosanska praksa islama koja je prema njima postala suviše odvojena od svojih korijena. Nadalje, kritizirali su demokraciju kao uređenje modernog društva na prodžihadističkim web stranicama² i u svojim javnim govorima. Naposljetku, oni su vodili javne kampanje prelaska na “*izvorni islam*” te su stoga postali izravni izazov autoritetu islamske zajednice BiH. Propovijedali su na raznim mjestima, po džamijama, oni su promovirali i pokušali nametnuti svoj oblik provođenja namaza. Jedan od istaknutih događaja ovog perioda koji ćemo detaljnije proučiti je svađa između vođe selefija Jusufa Barčića i nadležnika Sarajevske Careve džamije. Ovaj događaj, primjer je, tada ugroženih odnosa selefijske i islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

3.1. Jusuf Barčić u Sarajevu

Na najavljeni dolazak, na namaz, Barčića i njegovih selefijskih sljedbenika, Sarajevska Careva džamija bila je zaključana s ciljem da se spriječi ulaz u nju, a time i namaz te predavanje Jusufa Barčića. (Mesarič, 2015: 113) O događaju, Jutarnji.hr, piše: „*vrata Careve džamije u starom dijelu Sarajeva, u kojemu je i ured poglavara Islamske zajednice Mustafe Cerića, bila su prvi put zaključana u gotovo 500 godina postojanja*”³ Zaključavanje džamije selefijama je događaj koji nam pokazuje znanja kakvi su bili odnosi između islamske zajednice i selefijskog pokreta. U televizijskom izvještavanju događaja, Barčić je uputio kritike bosanskim muslimanima kazavši da: „*ne razumiju dovoljno islam*“. Dodatno, on je tvrdio da je pozvan da tumači istinski islam jer ga je studirao na „*pravom*“ mjestu te stoga nosi izvorni ključ islama sa sobom. Kao što je već spomenuto, ovaj događaj uzburkao je bosansku javnost te je završio na dnevniku Federalne Televizije.⁴ Nakon ovog događaja u Sarajevu je uslijedila žestoka reakcija javnosti na selefije. Neposredno nakon svađe u džamiji, istog dana, Barčić i njegovi pristalice premjestili su mjesto svojeg okupljanja. Nakon što su obavili molitvu, Barčić, je u svojem predavanju komentirao izjave medija. Ono što je istaknuo jesu komentari u kojima se tvrdi da je on taj koji poziva ortodoksnim učenjima koja „*kontriraju institucijama*“. U svom govoru Barčić je izjavio da se

² U to vrijeme nastaju web stranice poput putvjernika.com, kelimetulhaqq.net

³ Jutarnji.hr, 2017 (<https://www.jutarnji.hr/naslovnica/vahabiti-u-pohodu-na-sarajevo-3844935>)

⁴ Jusuf Barčić, YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=jO8ZLvo2Kn4>)

selefije ne opiru institucijama islamske zajednice u Bosni već da institucije kao takve trebaju biti oživljene odnosno preporođene s novim kadrovima koji dolaze, ljudima koji poznaju arapski jezik, tako da svaki imam bude stručno pripremljen za svoje djelovanje u zajednici.⁵ Za vrijeme ovog predavanja jedan se prolaznik obratio Barčiću i njegovim pristašama na što je Barčić odgovorio: „*Nemoj da se žalostiš, omladina je pošla u džamiju, nisu u kafiću u drogi*“.⁶ Naime, točne komentare prolaznika je gotovo nemoguće razaznati, no Barčićev odgovor nam je još jedan u nizu artefakata koji prikazuju status selefijskog pokreta naspram ostatka islamske zajednice. Štoviše, cilj predstavljanja ovog događaja je predstaviti suptilnu dinamiku odnosa između dvije društvene skupine.

3.2. Kućni red

Posljedica rata, razvoja i utjecaja selefijske zajednice, islamska zajednica Bosne je usvojila eksplicitni „*kućni red*“⁷ u džamijama, polažući vlast pomoću definiranja zakonskog vlasništva nad prostorima džamija. Smatram da upravo ovaj događaj potvrđuje visoku razinu autoriteta koji je u to vrijeme posjedovala selefijska zajednica u Bosni. Usprkos tome radikali su nastavili graditi neovisne vjerske zajednice. Do 2013. postojalo je najmanje desetak malih odcijepljenih konzervativnih selefijskih zajednica koje su djelovale u ruralnim područjima i izvan klasične islamske zajednice.

3.3. Odlasci u Srijju

Djelovanje selefijske zajednice u Bosni kulminiralo je odlascima na Sirijsko ratište u potpori Islamske Države. The Soufan Group je 2017. godine izvijestio je brojke koje pokazuju da su se balkanske zemlje nalazile među vodećim europskim izvoznicima dobrovoljnih boraca za radikalne muslimanske organizacije kao što su Islamska Država i Jabhat al-Nusra. (Barrett, 2017: 9) The Soufan Group procjenjuje da je preko 300 boraca s Kosova putovalo u ratne zone u Iraku i Siriji, dok je oko 330 boraca došlo iz Bosne i Hercegovine, 110 iz Albanije, 100 iz

⁵ Mutevelija i metla - Šejh Jusuf Barčić , YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=fSOZwB3EFyw>)

⁶ Nemoj da se žalostiš, omladina je krenula u džamiju... | Šejh Jusuf Barčić, rhm. ^{HD}, YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=MQNuBbglMrE>)

⁷ Ustanova Islamske zajednice u BiH donjela je zakonsku odluku o džamijskom kućnom redu 16.10.2007.

Makedonije, 50 iz Srbije i 13 iz Crne Gore. Time se Kosovo i Bosna i Hercegovina svrstavaju među dvije vodeće europske zemlje po postotku stanovništva koje se pridružilo terorističkim organizacijama, dok je Albanija na četvrtom mjestu.

3.4. Držvana intervencija

Razvoj rata u Siriji ubrzao je propast selefijske zajednice u Bosni. Deseci su otišli u Siriju, zajedno sa svojim obiteljima. Selefijski džemat gubio je redom svoje vođe: Jusuf Barčić poginuo je u prometnoj nesreći 2007.; njegov nasljednik, bivši student medrese, Nusret Imamović, uhićen je i pušten 2010. godine. Imamović je na kraju je otišao u Siriju, povevši sa sobom mnoge radikalne pristaše. (Azinović & Jusić, 2016: 44) Posljednji karizmatični vođa selefija Bilal Bosnić osuđen je 2014. na sedam godina zatvora zbog regrutacije boraca za Siriju. Do 2014. godine došlo je do raskola između terorističkih organizacija Islamske države i al-Nusre. Sukob se razvio do te mjere da su obje grupe jedna drugoj proglašavale tekfir (ekskomunikaciju). Zbog navedenih okolnosti država bila primoran intervenirati. Bosna i Hercegovina je kriminalizirala regrutaciju i ratovanje u stranim državama u listopadu 2014. godine te uhitila preostale regrutere i desetke povratnika iz Sirije. Prema dostupnim podacima granične policije krajem 2015. godine odlasci u Siriju i Irak skoro potpuno zaustavljeni. (Azinović & Jusić, 2016: 36) U BiH su do sada za teroristička djela, regrutaciju stranih boraca i odlazak u Siriju osuđene 42 osobe. (Ruge 2017: 4) Pojam selefija danas je postao sinonim za osamljene muslimanske fundamentaliste.

4. Proces radikalizacije

Nakon predstavljanja događanja u Bosni možemo početi graditi teorijsku strukturu argumenata za objašnjavanje procesa radikalizacije. Pododbor, vijeća za vanjske poslove SAD-a, za Europu i regionalnu sigurnosnu suradnju 2019. godine održao je saslušanje svjedočenja Dr. Majde Ruge pod nazivom „*Radicalization Among Muslim Communities in the Balkans: Trends and Issues*“. Na saslušanju, Ruge, je objasnila pojam radikalizacije kao proces u kojem osoba ili skupina prihvaća sve ekstremnije ideje po pitanju politike, društva ili religije. Ekstremističke ideje su stoga ideje koje se udaljavaju od aktualnog prevladavajućeg ideološkog narativa. Po svojoj prirodi ekstremističke ideje negiraju i odbacuju status quo. Ključna ideja koja je predstavljena na saslušanju je u tome kako prepoznamo prirodu procesa poput radikalizacije. Takav je proces slojevit, no ključno je da je on kontekstualan. Ruge, objašnjava da je koncept „*radikalnog*“ definiran u odnosu na specifično društvo ili zajednicu. U smislu da kada bi uzeli sasvim „*normalna*“ pravila odijevanja koja su ustanovljena u zakonu države poput Saudijske Arabije i kada bi ih implementirali u nekoj europskoj državi to više ne bi bilo „*normalno*“ već „*radikalno*“. (Ruge 2017: 1) Isto tako, vrijedi i za obrnuti slučaj. Prema tome, radikalno djelovanje je ono djelovanje koje podupire opozicijske stavove od onih koji se, u široj zajednici, prepoznaju kao „*normalni*“ u kontekstu specifičnog društva. Radikalizacija se stoga javlja u više oblika, njen najekstremniji oblik je terorističko djelovanje.

4.1. Polarizacija u društvu

Sociolog, Cass R. Sunstein, tvrdi da je radikalizacija fenomen koji se javlja kao produkt procesa deliberacije u društvu. Proces deliberacije se u filozofiji objašnjava kao ponašanje praktičnog zaključivanja koje za svoj cilj ima djelovanje, a ne samo teorijsko rasuđivanje. Drugim riječima možemo reći da je to proces svrhovitog rasuđivanja u kombinaciji s procesom odlučivanja kod svakog pojedinca. Imajući to na umu, Sunstein zaključuje da je proces odlučivanja, odnosno proces deliberacije, jedan od temeljnih uzroka fenomena koji naziva „*grupnom polarizacijom*“. (Sunstein: 2009: 3) Stoga, fenomen postepenog procesa radikalizacije možemo

objašnjavati kao rezultat djelovanja skupa fenomena i uzoraka ponašanja koje prepoznajemo u procesima deliberacije i polarizacije. Taj sustav procesa Sunstein naziva „*kretanjem grupa*“⁸. Naime, cilj ovog sažetog pregleda jest razumjeti kako se manifestiraju društveni procesi deliberacije i polarizacije. Shodno tome kao što smo već rekli, detaljno razumijevanje nevidljivih društvenih procesa koji rezultiraju u procesu radikalizacije će nam omogućiti da objasnimo fenomen formiranja radikalnih skupina.

4.2. Analiza čimbenika društvene polarizacije

Sunstein u djelu „*Going to the Extremes*“, pripisuje neke od najvažnijih i najalarmantnijih spoznaja s područja društvenih znanosti, socijalnom psihologu, Stanleyu Milgramu. (2009: 61) Milgram je poznat po svojim eksperimentima koji su proučavali koncepte pokore i poslušnosti čovjeka, te uzorke takvih ponašanja. Glavni cilj, čuvenog „*Milgramovog eksperimenta*“, je bio analizirati poslušnost ljudi u okolnostima u kojima je prisutna figura autoriteta. (2009: 62) Ono što je ključno ovdje jest prisutnost i psihološki utjecaj očigledno legitimnog autoriteta na sudionike eksperimenta. Legitimni autoritet može biti osoba ili institucija, no taj autoritet mora nužno biti percipiran kao legitiman. (2009: 64) Rezultati eksperimenata u više su navrata pokazali su da je u velikom broju slučajeva prosječna osoba podložna pokoravanju autoritetu te poslušnom praćenju uputa, čak do mjere da ta poslušnost uzrokuje patnju drugih nevinih ljudi. (2009: 63) Milgram je, rezultate eksperimenta, samo potvrdio sljedećim eksperimentom. Naime, za razliku od prve verzije eksperimenta, u jednoj kasnijoj verziji, Milgram je uz sudionike eksperimenta postavio dvije osobe koje su se na ponašale u skladu sa svojim moralnim uvjerenjima, obrnuto od onog što su tražile upute figure autoriteta. Stoga, je sudionik u eksperimentu ovaj put bio dio skupine kada se suočavao s moralnom dilemom. Upravo to je ključno, sudionik više nije bio sam u odnosu na figuru autoriteta, već je bio dio deliberacijske skupine. (2009: 65) Rezultati ovog eksperimenta imali su drastičan pad u pojavi ponašanja pokore i poslušnosti koji su bili dominantni u prvom. Sudionici u eksperimentu su ovaj put bili izuzetno spremniji na otpor nego u situacijama kada su u eksperimentu bili sami. Sunstein ovaj fenomen objašnjava kao dva osnovna pokretača ponašanja.

⁸ Proces deliberacije u društvu ima tendenciju pomicanja skupina i/ili pojedinaca prema pozicijama koje su ekstremnije u odnosu na vlastite predrasude o argumentu u pitanju.

4.3. Pokretači ljudskog ponašanja

Sunstein objašnjava prvi pokretač kao ljudsku želju za ispravnim djelovanjem, a drugi kao ljudsku potrebu za održavanjem društvenog položaja. (2009: 66) Ova dva pokretača ljudskog ponašanja možemo prepoznati kao najmanje jedinice čiji utjecaj na proces deliberacije proizvodi oblike polarizacije u društvu. Naime, Sunstein razlikuje dva različita oblika grupne polarizacije. (2009: 30) Jedan oblik se temelji na ideji da polarizacija otkriva skrivena vjerovanja i želje pojedinca. Drugi, sasvim drugačiji, oblik temelji se na tome da polarizacija stvara nova vjerovanja i želje kod pojedinca. U oba slučaja, fenomen grupne polarizacije, možemo prepoznati kao temeljni uzrok kulturnih, društvenih, vjerskih i političkih promjena u svijetu. Upravo zato Sunstein smatra da stupanj grupne polarizacije nije statičan, već se može povećavati i smanjivati, pa čak i eliminirati u nekim slučajevima. Stoga je potrebno istražiti izvore pojave radikalne ideje. Stoga, kada u obzir uzmemo navedene procese i fenomene smatram da se moramo složiti sa Sunsteinom u tvrdnji da se radikalni akteri ne rađaju, već se oblikuju i stvaraju. (2009: 4)

5. Formiranje radikalnih skupina

Proces radikalizacije nije izravan te jedinstven je kod svakog pojedinca. Prof. Dr. John G. Horgan, u istraživanju „*Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism*“, tvrdi da je ideja o tome da netko jednostavno doživi iznenadnu „*epifaniju*“ pridruživanja terorističkoj organizaciji redukcionistička, pogrešna i nepodržana bilo kakvim empirijskim dokazima. (Horgan, 2008: 92) Prema njemu, proces radikalizacije doživljava se na suptilan način kroz različite stupnjeve progresije, te je izuzetno slojeviti slučaj. Štoviše, Horgan naglašava da kada se analizira radikalno djelovanje ključno je prepoznati taj proces kao skup postepenih promjene koje kod pojedinaca. (2008: 92)

5.1. Odcjepljenje

Rezultati istraživanja, autora Azinovića i Jusića, provedenog 2016. godine, pokazuju da su odcijepljene selefijske zajednice bile važna komponenta rasta, razvoja i širenja radikalne ideologije. Dodatno tome, rezultati pokazuju da je istaknuti broj osoba posjećivalo ili živjelo u odcijepljenim enklavama poput Gornje Maoče prije odlaska u Siriju. (Azinović & Jusić, 2016: 35-36) Prema Sunsteinu, za formiranje radikalne skupine nužno je odcjepljenje članova iste od ostatka društva. Odcjepljenje može biti fizičko ili psihološko. Dodatno, fenomen koji se javlja uz odcjepljenje jest moralna otuđenost te dehumanizacija „*neprijatelja*“, ona doprinosi razbijanju normativnih shvaćanja uporabe nasilja. (2009: 73-74) Oni, „*neprijatelji*“, izvan grupe moraju biti diskreditirani. (2009:52) Diskreditacija opozicije se postiže na moralnoj ili etičkoj bazi. Stoga društvenu segregaciju možemo prepoznati kao jedan od ključnih čimbenika koji se javljaju u ostvarivanju radikalizacije. Uključen u ovaj fenomen odcjepljenja je društveni fenomen koji pokazuje da se uspješnom provedbom procesa deliberacije u skupinama javlja znatno veća sklonost pojedinaca prema rizičnom ponašanju. (2009: 16) Prema tome, možemo prepoznati odcijepljene zajednice istomišljenika kao temeljne jedinice za formaciju, razvoj i djelovanje radikalnih pokreta. Na temelju toga smatram da možemo objasniti ulogu retorički sposobnih, radikalnih aktera koji upravo u ovakvim odcijepljenim zajednicama postižu legitimni autoritet za ostatak zajednice. Naime, Azinović i Jusić u istraživanju tvrde da se radikalne ideje, selefijskih enklava, počinju sve više javljati po gradovima. (2016: 36)

Novinarka BIRN-a, Anita Rice, istaknula je u svom članku⁹, objavljenom 2016. godine, izjave sigurnosnih i obavještajnih stručnjaka koji tvrde da se značajni broj mladih ljudi i dalje radikalizira putem interneta usprkos novim zakonima i sigurnosnim mjerama, što tvrdi da znači da je opseg ekstremizma veći nego što se do tada mislilo.

5.2 Radikalizacija na internetu

Prije svega, valja prepoznati da je razvoj interneta rezultirao razvojem novih oblika komunikacije. Isto tako internet nudi nove mogućnosti za radikalno djelovanje. Radikalnim

⁹ Rice, 2016 (<https://balkaninsight.com/2016/03/30/scale-of-balkan-jihadist-extremism-underestimated-03-29-2016/>)

akterima nudi priliku: komunicirati, surađivati i uvjeravati. Posljednjih nekoliko godina društveni mediji su bili djelotvoran alat za olakšavanje poticanja ustanaka i neslaganja na Bliskom istoku. Oni su dali teroristima mogućnost da izravno dođu u kontakt s publikom diljem svijeta. (Bouchard, 2015: 1) Iako bi se mogao napisati cijeli rad posvećen isključivo propagandnoj strategiji terorističke organizacije poput Islamske Države, smatram da je za cjelovitu obradu procesa radikalizacije nužno spomenuti, premda ukratko, neke primjere radikalne propagande.

Islamska Država jedna je od najuspješnijih terorističkih organizacija po pitanju internetske propagande te je ona istaknuta komponenta djelovanja organizacije. Propagandni materijal se javljao na većem broju internetskih platformi na čak 28 različitih jezika. (Yarchi 2019: 56) Strategija Islamske Države temelji se na propagandnim porukama koje imaju svrhu stvaranja i održavanja slike moćne i neovisne organizacije. Glavni cilj medijske strategije Islamske Države je svakako regrutacija novih članova.

5.2.1 Motivi radikalne propagande

Tri su glavne teme koje možemo prepoznati u njenom propagandnom programu, a to su: projekcija moći, muslimanske vjerske poruke i nasilje. (Winter, 2019: 55) Znatna sredstva su uložena u promicanje narativa ratnog imidža, borbe za slobodu, na temelju vjerskih argumenata te demonizacije i prijetnja neprijateljima. Većina poruka cilja na nezadovoljnu muslimansku mladež. Na Sarajevskoj konferenciji pod nazivom „*Balkanski džihadisti*“, održanoj 2016. godine, stručnjak za cyber-terorizam Dr. Fabian Zhilla izjavio je izjavio da se mladi Albanci najčešće radikaliziraju putem društvenih mreža poput Facebook-a: „*ISIL konstantno širi svoju propagandu internetom, a njihova se publika uglavnom sastoji od individua koje podupiru nasilje.*“¹⁰

¹⁰ Jutarnji.hr, 2016, Konferencija u Sarajevu: 'Balkanski džihadisti' (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/prvi-put-objavljeni-tocni-podaci-otkriveno-koliko-se-ljudi-s-balkana-otislo-boriti-za-isis.-i-sto-je-jos-opasnije-koliko-ih-se-vratilo...-38062>)

5.3. Digitalni džihad

Neizostavno ovoj analizi jest navesti jedan od ključnih regrutacijskih koncepata koji se javio u propagandi Islamske Države. Koncept u pitanju se temelji na shvaćanju da je promicanje ideologije Islamske Države prepoznato kao oblik borbe u vojsci kalifata. (Yarchi 2019: 56) Ovaj koncept je najočiglednije izražen u dokumentu pod nazivom „*Media Operative, You Are Also a Mujahid*“. Dokument ima dvije svrhe, prva i eksplicitna, je ta da poziva pristalice kalifata i njegovih ideja na djelovanje u obliku širenja propagandnih materijala. Druga, implicitna, svrha se može prepoznati čitanjem jezika kojim se dokument služi, u smislu da je granica između običnog promatrača i člana kalifata zamagljena. (Winter 2017: 9) Ono što je važno u kod tog čitanja je prepoznati implicitnu ideju da svatko može biti mudžahedin, te da za to postoje mnogi načini, a ne isključivo visoko-rizično ratovanje. Upravo je to način na koji propaganda Islamske Države baca „*udicu*“ znatizeljnim promatračima. (2017: 9) Koristeći se širokim dijapazonom videozapisa i fotografija ratnih sukoba, Propagandna kampanja izaziva reakciju promatrača. „*Vjerujemo da će jednoga dana cijeli svijet biti islamska država. Naš je cilj da čak i Vatikan postane muslimansko mjesto. Ja možda to neću dočekati, ali doći će takvo vrijeme*“¹¹, riječi su, Bilala Bosnića, žestokog propovjednika te nasljednika selefijskog vođe Nusreta Imamovića. Predavanja Bosnića, mogu se pronaći na raznim internetskim stranicama no, najvažnije na YouTube-u. Ta su predavanja u periodu njegovog djelovanja prikupila desetke tisuća pregleda.¹² U njima se može prepoznati zagovaranje fundamentalnog tumačenja islama, te vrbovanje mladih muslimana na odlazak u rat. (Azinović & Jusić, 2016: 93) Naime, ono što je nužno prepoznati da su ta predavanja prožeta, ne samo radikalnim idejama, već i islamskom religijskom filozofijom, koja je predstavljena kao škola za život. Upravo zbog tih religijskih opravdavanja i tumačenja ona imaju svjetonazorsku težinu te postaju žarište emocija. Stoga smatram da je radikalno djelovanje u nekim slučajevima potaknuto težnjom za uzvišenim idealima za razliku od pukog kriminalnog djelovanja te je zbog toga daleko opasniji i delikatniji kada je u pitanju povodljiva mladež. Propaganda Islamske Države rezultirala je tako i popularizacijom njenih ideoloških

¹¹Jutarnji.hr, 2014 (<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/bilal-bosnic-u-isis-ovom-casopisu-krizarski-je-rat-propao-kalifat-stize-i-u-vatikan.-cijeli-ce-svijet-biti-islamska-drzava-566881>)

¹²Vrlo je vjerojatno da je broj pregleda znatno veće od navedenog, no točne nije moguće saznati radi učestalog brisanja materijala.

aspekata. (Alfifi et al, 2018: 1) Ovi aspekti ključna su komponenta za njen opstanak, no možda čak i važnije, njen opstanak kao ideje.

5.3.1. Ideja Islamske Države

Propagandni koncept koji je neodvojiv od Islamske Države je temeljen na kritici zapadne civilizacije. Način na koji je prezentiran narativ oko Islamske Države temelji se na gotovo utopijskom idealu ujedinjenog muslimanskog svijeta. (Hassan & Azman, 2020: 9) Ovaj narativ počiva na konceptualizaciji muslimanskog svijeta kao prezrenog i napadnutog. (2020: 14) Zbog toga ona propagira potrebu za borbom protiv zla na zemlji te očekuje herojsku pobjedu i uspostavu kalifata diljem svijeta. (Yeung, 2015:10) U tom se narativu prikazuje zapadnjačka kultura kao kultura koja je porekla religiju poradi tjelesnih zadovoljstva i drugih rasprostranjenih oblika hedonizma. To možemo percipirati kao vrstu kulturnog sudara vrijednosti. (Hörnqvist & Flyghed, 2012: 324)

5.4. Identifikacija društvenih problema u procesimu radikalizacije

Prof. Dr. John Horgan ustvrđuje da je osjećaj ljudske potrebe za pripadanjem skupini kritični dio na putu ka objašnjenju procesa radikalizacije. (Horgan, 2008: 85) U djelu „*Moć identiteta*“ Manuel Castells prepoznaje nastojanje uspostave islama na svim područjima života kao posebnu značajku muslimanskog fundamentalizma. (Castells, 2010: 14) On vidi pokretač fanatizma u osjećaju relativne deprivacije odnosno uskraćenosti životnih uvjeta, koji se manifestira u obliku anti-globalizma. (Castells, 2010: 20) Isto potvrđuju i autori u članku pod nazivom „*Islamic State’s Visual Propaganda*“. (Hassan & Azman, 2020: 14) Uroš Pena, iz Tijela za koordinaciju policijskih službi BiH izjavio je: „*Ni ne zna se koliko je veliki problem terorizma i radikalizacije. Trebamo se vratiti osnovama, radu među ljudima u njihovim zajednicama, a to više ne radimo.*“¹³ Prema tome, islamska radikalizacija je posljedica raspadanja tradicionalnog društva te neuspjehom države da izvrši modernizaciju i adekvatnu raspodjelu bogatstva. (Castells, 2010: 17) Vehbi Bushati, iz Odjela albanske protuterorističke jedinice, identificirao je nezaposlenost i

¹³ Rice, 2016 (<https://balkaninsight.com/2016/03/30/scale-of-balkan-jihadist-extremism-underestimated-03-29-2016/>)

osjećaj besperspektivnosti kao najistaknutije razloge radikalizacije kod mlade populacije. On kaže: „*Realnost je da mlađe generacije nemaju sretno uslove života u regiji.*“¹⁴ Prema tome, za Castellsa su socijalni identiteti posljednje utočište u svijetu socijalne nesigurnost koju proizvodi globalizacija. (Castells, 2010: 25) Osim trgovine, mediji su najveća sila koja djeluje na svjetsku umreženost.

6. Zaključak

Balkanske su države epicentar vjerskog, nacionalnog i etničkog sukoba. Ostaci jugoslavenskih ratova pružili su plodno tlo za ekstremističke skupine te započeli uspon radikalizacije u regiji. Militantni islamistički pokret u jugoistočnoj Europi tiho je, ali djelotvorno, stvorio snažnu infrastrukturu kako bi se provodio program radikalnih skupina, od lokalnih utočišta u ruralnim selima do džamija kojima predvodi radikalno svećenstvo. Kao rezultat toga, balkanski islamisti imaju na raspolaganju široki dijapazon resursa, s elektroničkim i tiskanim medijima iz džihadskih fronta koji učinkovito prenose propagandu i naredbe radikalnih vođa, navodeći tako podložne mlade ljude da se pridruže njihovom cilju. Iako su muslimani u jugoistočnoj Europi i dalje jedna od najobuzdanijih muslimanskih populacija na svijetu, dio te skupine indoktriniran je radikalnijim „*uvezenim*“ islamom. Veliki broj boraca koji su krenuli u Siriju s prostora Balkana potvrđuje ovu tvrdnju.

Ključne komponente koje smo u radu definirali kao pokretače ili čimbenike procesa radikalizacije su: koncept društvene polarizacije, utjecaj očigledno legitimnih autoriteta na pojedince, koncept odcjepljenja skupina ili pojedinaca, socio ekonomska pozadina, potrebom za pripadnošću te svjetonazorski stavovi organiziranih radikalnih skupina plasirani nezadovoljnoj populaciji. Fenomenu radikalizacije je stoga potrebno pristupiti sustavno te ga shvatiti kao osebujan socio-ekonomski problem koji se može riješiti jedino razumijevanjem i suočavanjem s velikim brojem okolnosti koje ga proizvode. Upravo zato što je moguće utjecati na specifične čimbenike nužno je prepoznati poruku ovog rada, a to je da se teroristi ne rađaju već se oblikuju i stvaraju. Valja prepoznati da je stoga nezadovoljna mladež daleko najvažniji resurs radikalne

¹⁴ Radio sarajevo, 2016 (<https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/na-ratista-iraka-i-sirije-otislo-skoro-hiljadu-ljudi-s-balkana-sta-je-uzrok-radikalizacije/221087>)

ideologije. Mladež koja je u modernom društvu otuđena od zajedništva u moru besmislica. Stoga kao krajnji zaključak ovog rada smatram da tretiranjem radikalnog i/ili terorističkog ponašanja kao iracionalnog nikada neće uroditi plodom te se jedino detaljnom analizom i razumijevanjem može započeti dialog o smanjenju i prevenciji radikalizacije u društvu

7. Literatura

1. Alfifi, M., Kaghazgaran, P., Caverlee, J. & Morstatter, F. (2018) - Measuring the Impact of ISIS Social Media Strategy, California: MIS2
2. Azinović, V. & Jusić, M. (2016) Novi Zov Rata u Siriji i Bosanskohercegovački Kontingent Stranih Boraca. Sarajevo: Atlantic Initiative.
3. Babić, M. (2017) Salafism in Bosnia and Herzegovina. IEMED
4. Barrett, R. (2017) Beyond the Caliphate Foreign Fighters and the Threat of Returnees TSC Report October. The Soufan Center
5. Bouchard, M. (2015) Social Networks, Terrorism and Counter-terrorism Radical and Connected. London, New York: Routledge
6. Castells, M. (2010) The Power of Identity - The Information Age - Economy, Society and Culture, Volume II. Oxford, England: Blackwell Publishers
7. Hassan, A. S. R., & Azman, N. A. (2020) Islamic State's Visual Propaganda: Amplifying Narratives and Affecting Radicalisation. *Counter Terrorist Trends and Analyses*, 12(5), 8–15
8. Hesová, Z. (2021) Wahhabis and Salafis, *daije* and *alimi*: Bosnian neo-Salafis between contestation and integration, *Southeast European and Black Sea Studies*, 21:4, 593-614
9. Horgan, J. (2008). From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 618, 80–94.
10. Hörnqvist, M. & Flyghed, J. (2012) Exclusion or culture? The rise and the ambiguity of the radicalisation debate, *Critical Studies on Terrorism*, 5:3, 319-334
11. Kur'an, preveo Besim Korkut, Sarajevo 1984.
12. Meijer, R. (2014) Global Salafism: Islam's New Religious Movement. New York: Oxford University Press
13. Mesarič, A. (2015) „Muslim Women's Dress Practices in Bosnia-Herzegovina: Localizing Islam through Everyday Lived Practice,„ u Arolda E. & Olivier, R. The Revival of Islam in the Balkans.(str. 103-122)
14. Prisljan, K., Černigoj, A., Lobnikar, B. (2018) Preventing Radicalisation in the Western Balkans: The Role of the Police Using a Multi-Stakeholder Approach, Ljubljana: Revija za kriminalistiko in kriminologijo Vol. 69
15. Ruge, M. (2017) Radicalization Among Muslim Communities in the Balkans Trends and Issues, Testimony of Dr. Majda Ruge Fellow, Senate Committee on Foreign Relations
16. Sunstein, C. R. (2009) Going to Extremes: How Like Minds Unite and Divide, USA: Oxford University Press
17. Winter, C. (2017). Media Jihad: The Islamic State's Doctrine for information warfare. London, England: International Centre for the Study of Radicalisation.
18. Winter, C. (2019). Making Sense of Jihadi Stratcom: The Case of the Islamic State. *Perspectives on Terrorism*, 13(1), 53–61

19. Yarchi, M. (2019) ISIS's media strategy as image warfare: Strategic messaging over time and across platforms, *Communication and the Public*. 4. 53-67.
20. Yeung, J. C. (2015). A Critical Analysis on ISIS Propaganda and Social Media Strategies.

8. Popis izvora

1. Jutarnji.hr, (2017), URL: <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/vahabiti-u-pohodu-na-sarajevo-3844935> [pristupljeno: 13.08.2022]
2. Jutarnji.hr, (2016) PRVI PUT OBJAVLJENI TOČNI PODACI Otkriveno koliko se ljudi s Balkana otišlo boriti za ISIS. I, što je još opasnije, koliko ih se vratilo... URL: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/prvi-put-objavljeni-tocni-podaci-otkriveno-koliko-se-ljudi-s-balkana-otislo-boriti-za-isis.-i-sto-je-jos-opasnije-koliko-ih-se-vratilo...-38062> [pristupljeno: 13.08.2022]
3. Jutarnji.hr, (2014) BILAL BOSNIĆ U ISIS-ovom ČASOPISU 'Križarski je rat propao, kalifat stiže i u Vatikan. Cijeli će svijet biti Islamska država' URL: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/bilal-bosnic-u-isis-ovom-casopisu-krizarski-je-rat-propao-kalifat-stize-i-u-vatikan.-cijeli-ce-svijet-bit-i-islamska-drzava-566881> [pristupljeno: 16.08.2022]
4. Radio sarajevo, (2016), Na ratišta Iraka i Sirije otišlo skoro hiljadu ljudi s Balkana: Šta je uzrok radikalizacije, URL: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/na-ratista-iraka-i-sirije-otislo-skoro-hiljadu-ljudi-s-balkana-sta-je-uzrok-radikalizacije/221087> [pristupljeno: 16.08.2022]
5. Rice, A. (2016) Scale of Balkan Jihadist Extremism 'Underestimated' URL: <https://balkaninsight.com/2016/03/30/scale-of-balkan-jihadist-extremism-underestimated-03-29-2016/> [pristupljeno: 16.08.2022]
6. Jusuf Barčić, YouTube, URL : <https://www.youtube.com/watch?v=jO8ZLvo2Kn4>
7. Mutevelija i metla - Šejh Jusuf Barčić, YouTube, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fSOZwB3EFyw> [pristupljeno: 01.08.2022]

8. Nemoj da se žalostiš, omladina je krenula u džamiju... | Šejh Jusuf Barčić, rhm. ^{HD}, YouTube, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MQNuBbglMrE> [pristupljeno: 05.08.2022]

9. Sažetak i ključne riječi

Tema ovog završnog rada je predstavljanje širokog dijapazona učinaka koji su prisutni u slojevitom procesu radikalizacije. Proces radikalizacije na prostoru Balkana očitovao se i kulminirao brojnim odlascima muslimanskog stanovništva u Siriju za vrijeme Sirijskog građanskog rata. Kako je došlo do fenomena odlazaka u Siriju objasniti ću na primjeru rasta i razvoja selefijske zajednice u Bosni i Hercegovini. Zatim ću početi sa slaganjem logičke strukture objašnjenja procesa radikalizacije i njegovih čimbenika u svrhu prikazivanja psiho-socijalnih učinaka koji ga proizvode. Neke od temeljnih komponenti objašnjenju su utjecaj polarizacije, deprivacije i odcjepljenja na identitet pojedinca. Dodatno tome, predstaviti ću i propagandne učinke u procesu radikalizacije na temelju propagandne strategije terorističke organizacije Islamske Države. Cilj razlaganja procesa radikalizacije jest razumjevanje njegovih pokretača sa svrhom stvaranja logičke strukture koja ga objašnjava. Ova objašnjenja smatram nužnim u bilo kakvom obliku rada na smanjenju procesa radikalizacije na Balkanu i šire.

Ključne riječi: radikalizacija, polarizacija, legitimni autoritet, identitet, balkan, islamska zajednica.

The topic of this final paper is the presentation of a wide range of effects that are present in the layered process of radicalization. The process of radicalization in the Balkans manifested itself and culminated in numerous departures of the Muslim population to Syria during the Syrian Civil War. I will explain how the phenomenon of departures to Syria came about using the example of the growth and development of the Salafi community in Bosnia and Herzegovina. Then, I will begin to put together the logical structure of the explanation of the process of radicalization and its factors in order to show the psycho-social effects that produce it. Some of the fundamental components of the explanation are the influence of polarization, deprivation and secession on the individual's identity. Additionally, I will present the propaganda effects in the process of radicalization based on the propaganda strategy of the terrorist organization Islamic State. The goal of analyzing the process of radicalization is to understand its drivers with the purpose of creating a logical structure that explains it. I consider these explanations necessary in any form of work to reduce the process of radicalization in the Balkans and beyond.

Key words: radicalization, polarization, legitimate authority, identity, Balkans, Islamic community.